

Makale Bilgisi**Makale Geliş Tarihi: 15.11.2021****Makale Kabul Tarihi: 29.12.2021****ANADOLU MECMUASI'NDA (1924-1925) EĞİTİM VE EĞİTİM POLİTİKALARINA
YAKLAŞIM: CUMHURİYETÇİLİK, ANADOLUCULUK VE PRAGMATİZMİN
DERGİDEKİ YANSIMALARI**

Necip YILDIZ*

ÖZ

Bu makalede, Anadolu Mecmuası'nda eğitim ve eğitim politikaları üzerine yayımlanmış yazılar incelenip değerlendirilmiştir. Dergideki yazılarda, eğitimin, halkın genel olarak yaşamla ve çevresiyle ilgili bilinç kazanması, Cumhuriyetçi değerleri içselleştirmesi ve bağımsız düşünen vatandaşlar haline gelebilmesi için temel ve zorunlu görüldüğü gözlenmektedir. Dergide, Osmanlı saltanatının, Anadolu halkını, kolayca kontrol altında tutabilmek ve sömürebilmek için kasten cahil bıraktığı iddia edilmektedir. Yeni kurulan Cumhuriyeti tüm kurumlarıyla oturtabilmek ve işletebilmek için memlekette modern bir eğitimin acilen yaygınlaştırılması gerektiği ifade edilmektedir. Dergide eğitim usûlünün hayatın ve toplumun ihtiyaçları doğrultusunda pratik/pragmatik bir canlılığa sahip olması gerektiği görüşü öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, dergide John Dewey'den hareketle geliştirilen, üretken ve pragmatist eğitim politikaları önerileri, daha sonra gündeme gelecek olan Köy Enstitülerine fikren altyapı hazırlamış olabilir gibi görünmektedir. Dergideki yazılar incelendiğinde; Anadolu Mecmuası'nda eğitim ve eğitim politikalarına ilişkin fikir ve önerilere yön veren temel değerlerin, Cumhuriyetçilik, Anadoluçuluk ve Pragmatizm olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, necipyildiz@ardahan.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-8587-713X.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Mecmuası, Cumhuriyetçilik, Anadoluçuluk, Pragmatizm, Eğitim Politikaları.

**APPROACH TO EDUCATION AND EDUCATION POLICIES IN THE JOURNAL
OF ANATOLIA (1924-1925): REPRESENTATIONS OF REPUBLICANISM,
ANATOLIANISM AND PRAGMATISM IN THE JOURNAL**

ABSTRACT

In this article, essays published on education and education policies in the Journal of Anatolia have been analyzed and evaluated. It is observed that in the articles in the Journal, education is deemed necessary for the people to gain awareness about life and environment in general, as well as to internalize Republican values and to become independent-minded citizens. It is claimed in the journal that the Ottoman sultanate deliberately left the Anatolian people ignorant in order to easily control and exploit them. It is stated in the journal that education should be expanded urgently in the country in order to establish and run the newly established Republic with all its institutions. In the journal, the opinion that the education method should have a practical/pragmatic vitality in line with the needs of life and society comes to the fore. It seems that the pragmatist and production-oriented education policies suggested in the journal with reference to John Dewey may have prepared an intellectual infrastructure for the Village Institutes that will come to the agenda later. As the articles in the journal are examined, it is concluded that the basic values that guide the ideas and suggestions related to education and education policies in the Journal of Anatolia are Republicanism, Anatolianism, and Pragmatism.

Keywords: Journal of Anatolia, Republicanism, Anatolianism, Pragmatism, Educational Policies.

GİRİŞ

Eğitim meselesi, her ülkenin önde gelen birkaç meselesinden biridir. Nitekim eğitim bakanlıkları, atfedilen önem ve bütçe bakımından ülkelerin politik piramidinin en tepesinde yer alırlar. Zira bir ülkede vatandaşların istenilen politik/sosyolojik niteliklere sahip olabilmesi, esas olarak eğitim politikaları aracılığıyla sağlanmaktadır.¹ Bu nedenledir ki, eğitim çoğunlukla soyut ya da genelgeçer bir hakikatin bulunması amacıyla değil, daha ziyade belli toplumsal amaçların gerçekleştirilebilmesi doğrultusunda, ulusal/yerel önceliklerle tasarlanmaktadır.

Bu bağlamda, politik iradenin kendi hedef ve öncelikleri, ister istemez eğitim kurumlarının, mevzuatının, müfredatının önceliklerini de belirlemektedir. Bu anlamda, eğitim

¹ Bu bağlamda, Türkiye'deki eğitim politikaları ve eğitimin sosyalleştirme işlevi için bkz. Balcı (2020).

kurumları, iktisadi/politik kurumların harcında yer alan sosyo-politik değer sistematığının bir tür 'kaynaklanma noktası' yahut 'üretim üssü' durumundadırlar. Eğitim kurumlarında belli bir prototipi oluşturulmayan, yetiştirilmeyen hiçbir insan ya da davranış profili, daha geniş ölçekteki ekonomik/siyasal arenada kendini gösteremez, ortaya koyamaz. Bu anlamda eğitim, aile içi eğitimle birlikte, geniş ölçekteki toplum ve siyasa değerlerinin fideliği konumundadır.

Ülkemizde eğitim kurumları, akademik ve kültürel düzeyde, özellikle Tanzimat sonrası Batılı usûllere ağırlık vermeye başlamış, Cumhuriyet dönemiyle birlikte de büyük oranda Batılı usûllere geçilmiştir (Göktaş, 2009: 20-22). Ülkemizde Tanzimat sonrasında takip edilen Batılı usûllerin kaynağını esas itibarıyla Fransız tipi eğitim oluşturmaktadır. Fransız tipi eğitim, daha ziyade sözel aktarıma önem veren, uygulamayı daha geri planda tutan bir eğitim anlayışıdır. Buna karşılık İngiliz/Amerikan tipi eğitim anlayışı, daha ampirik/uygulamacı bir eğitim anlayışıdır. Ülkemizde de ağırlıklı olarak, Fransız tipi eğitimle uyumlu olarak, sözel aktarım ve ezberlemeye önem veren bir eğitim sistemi uygulanagelmiştir diyebiliriz.²

Yukarıda söz konusu ettiğimiz iki eğitim anlayışı arasındaki fark, temelde Kıta Avrupası ve Ada Avrupası olarak ayrılan iki felsefe geleneğinin eğitime yansımaları olarak yorumlanabilir. Kıta Avrupası'nda yer alan Fransa'da rasyonalizm ön planda iken, Ada Avrupası olan İngiltere'de deneycilik ön plandadır.³ Eski bir İngiliz sömürgeci olan ve sonradan bağımsızlığına kavuşmuş olan Amerika Birleşik Devletleri'nde de "deneyci" anlayışın özel bir versiyonu olan pragmatizm hâkim durumdadır. Nitekim Amerikalılar için pratikten ayrı bir teoriden söz etmek söz konusu değildir.⁴

Amerika'nın ulusal felsefesi olan pragmatizm, yararı ön planda tutan, uygulama ağırlıklı bir (yaşam) felsefe(sidir). Amerikan şirketler dünyası ve Amerikan demokrasi deneyimi temelde deneyci bir anlayışa yaslanmaktadır. Amerikan ulusal felsefesinin önde gelen filozoflarından John Dewey (1859-1952), bu anlamda oldukça karakteristik bir pragmatizm filozofu olarak dikkat çekmektedir⁵.

Makalemizde eğitim ve eğitim politikaları açısından inceleme konusu yaptığımız *Anadolu Mecmuası* dergisi, her ne kadar egemenlik, bağımsızlık, cumhuriyetçilik ve milliyetçilik gibi değerleri, aynen yeni rejim gibi, Fransa'dan, özellikle Jean Jacques Rousseau

² Türkiye'de ezberciliğe dayalı öğretim sistemi ile ilgili bkz. Sekin (2008).

³ Markie ve Marina (2021).

⁴ Legg ve Hookway (2021).

⁵ Pragmatist (eğitim) filozofu John Dewey'in felsefesiyle ilgili genel bilgi için bkz. Dewey (1938;1966) ve McDermott (1981).

ve Montesquieu'dan almış görünse de⁶; özellikle eğitim bağlamında gözlemcilik, uygulamacılık, deneycilik, iktisadi üretkenlik gibi konularda daha ziyade Amerika'yı ve pragmatist John Dewey felsefesini örnek alıyor görünmektedir. Bu anlamda dergideki yazılarda, Anadolu köyleri için, köyün ampirik koşulları ve ihtiyaçlarından kaynaklanan “pratik” bir eğitim anlayışı önerilmektedir (Mehmed Emin, 2011: 55-57).⁷

Anadolu Mecmuası'ndaki yazılara bakıldığında, Cumhuriyetçilik ile Anadoluçuluk arasında güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir. *Anadolu Mecmuası* dergisinde Cumhuriyetçilik, Cumhuriyeti bizzat Anadolu halkının yönetmesi olarak anlaşılmış ve bu temelde “Anadolu”culuk ile özdeş görülmüştür. Sosyo-politik düzeyde dikkat ve ilgisini Anadolu ve Anadolu'ların meseleleriyle sınırlayan *Anadolu Mecmuası*, Cumhuriyetin kaynağını ve meşruiyetini Anadoluçuluk üzerinden temellendirmektedir. Anadolu'nun meselelerine salt kuramsal değil, “pratik” (uygulamacı) ve gerçekçi bir açıdan yaklaşmak isteyen *Anadolu Mecmuası*, eğitim politikalarında uygulanacak pragmatizmin, Anadolu'nun meselelerine somut çözümler üretmenin en ideal yolu olduğunu savunmaktadır.

Anadolu Mecmuası “demokratik” bir dergi olma iddiasında olup, rejim düzeyinde vurgulu şekilde cumhuriyetçidir. Derginin önde gelen kişilerinden Ziyaeddin Fahri (1901-1974) cumhuriyet rejiminin, bilinçli, uyanık, üretken bir halk gerektirdiğini; bunun da ancak John Dewey'in önerdiği tarzda pragmatik ve demokratik bir eğitimle mümkün olabileceğini öne sürmektedir (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 253-259). Bu bağlamda Dewey'in ülkemizdeki eğitim kurumlarını yerinde görmek ve önerilerini paylaşmak üzere ‘bakan danışmanı’ sıfatıyla Türkiye'ye gelmesi⁸, Ziyaeddin Fahri tarafından çok olumlu karşılanmaktadır. Nitekim ilgili

⁶ Fransız Devrimi'ni etkilemiş olan Rousseau ve Montesquieu'nun Mustafa Kemal Atatürk'ün ulus devlet, egemenlik ve bağımsızlık anlayışına etkisi konusunda bkz. Köylü (2019).

⁷ *Anadolu Mecmuası*'nın Arslan Tekin ile Ahmet Zeki İzgöer tarafından yapılmış Latin harfli transkripsiyonu, Türk Tarih Kurumu yayınları arasında 2011 yılında bir cilt halinde çıkmıştır. Bu çalışmada, *Anadolu Mecmuası*'na yapılan atıflarda, Tekin ve İzgöer'in yayınındaki sayfa numaraları esas alınmıştır.

⁸John Dewey , Türkiye'deki “kültür reformu” üzerine bir dizi Batılı uzmana yaptırılan “etüt”lerin bir parçası olarak, 1924 yılında Türk eğitim sistemini yerinde incelemek ve bu konuda bir rapor sunmak üzere Türkiye'ye gelmiştir. (Bu konuya ilişkin olarak Hasan Âli Yücel'in verdiği bilgiler için bkz Dewey, 1939: VI). Kemalist devrimin hem kalkınma hem de kültürel hedeflerinin halka benimsetilmesi noktasında eğitimin temel olduğu kabulünden hareketle, Dewey'in raporunun önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmüştür (Bu konuda bkz. Efendioğlu ve diğerleri, 2010: 56). Dewey, ziyareti çerçevesinde Türk eğitimi ile ilgili iki rapor sunmuştur, bunlardan ilki, Dewey Türkiye'de iken sunulmuş olup, bütçeye acilen konulması gereken bazı “tahsisat”ı ele almakta; ikinci ve asıl rapor ise Dewey'in Amerika'ya döndükten sonra yazdığı rapordur, bu ikinci raporun alt başlıkları şunlardır: Methal, Program, Maarif Vekilliği Teşkilatı, Muallimlerin Yetiştirilmesi ve Terfihi, Muallimlerin Yetiştirilmesi, Mektep Sistemi, Sıhhat ve Hıfzısıhha, Mektep İnzibatı, Muhtelif Mevat (Dewey, 1939: 8-30) Dewey bahsi geçen raporunda, Türkiye'deki eğitim sistemini baştan sona tüm ayrıntılarıyla ele almakta, eğitimin hayatla uyumlu hale getirilmesi için eğitim siyasası düzeyinde pratik öneriler getirmektedir. Kendisinin raporda sunduğu görüşler Türkiye'de tamamiyle uygulamaya geçiril(e)mediyse de, sonraki yıllarda

yazılarda, Dewey'in önerileri doğrultusunda ülkemiz eğitim kurumlarının reforme edilmesi gerektiği görüşü vurgulanmaktadır (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 253-259).

Makalemizin ana gövdesini oluşturan aşağıdaki kısımda, *Anadolu Mecmuası* dergisinde eğitim ve eğitim politikalarıyla ilgili yazılar sırasıyla incelenip değerlendirilecektir.

Politik/Felsefi Fidelik Olarak Eğitim Kurumları: Cumhuriyetçilik, Anadoluçuluk, Pragmatizm Bağlamında Anadolu Mecmuası'nda Eğitim Ve Eğitim Politikalarına Yaklaşım

Anadolu Mecmuası'nı kendi özgül bağlamı içinde anlayabilmemiz için, öncelikle derginin ortaya çıktığı tarihsel bağlamı ve Anadoluçuluğu açıklamamız uygun olacaktır. I. Dünya savaşından sonra verilen Kurtuluş Savaşı sonucunda kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Anadolu'da kurulan bir devlet olarak, pan-Türkizme mesafeli, “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesini benimseyen, barışçıl ve yayılmacı-olmayan bir devlet olmuştur. Biraz da zorunluluklar çerçevesinde oluşan, Anadolu temelli bu ulus-devlet milliyetçiliği, zamanla kendine entelektüel düzeyde de destekçiler bulmuştur. Bunların başında hiç kuşkusuz *Anadolu Mecmuası* gelmektedir. Bu dergi, Türkiye'deki uluslaşma ve ulus-devleti kurma sürecinde hatırı sayılır bir “politik tahayyül” oluşturmuştur. Doğrudan politikaya müdahil olmasalar da, yeni ulus-devletin harcına “Anadoluçuluk” çerçevesinde belli bir entelektüel sermaye kattıkları söylenebilir.

Tarihsel olarak, Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşının ortaya çıkardığı tarihsel kayıplar çerçevesinde ortaya çıkan Anadoluçuluk (Çalen, 2017: 75); Turancılık, Osmanlılık ve İslamcılığa tepki olarak kendisini ortaya koyan ve Anadolu'nun Türklerin tek vatanı olduğu argümanı temelinde varlık bulan (Alver, 2001: 133-134), toprağa dayalı (Anadolu merkezli) bir ulusçuluk anlayışının adıdır.

Anadolu Mecmuası dergisinde, diğer konular gibi, eğitime de “Anadoluçuluk”⁹ perspektifinden yaklaşmakta, yüzyıllarca cahil bırakılan Anadolu halkının eğitilmesinin hayati derecede önemli olduğu vurgulanmakta; halkın bilinçli vatandaşlar olabilmesi için, yetkin bir eğitim sürecinden geçmeleri gerektiği ifade edilmektedir. Bu anlamda eğitimin teori

özellikle Köy Enstitülerinin eğitim programının Dewey'in eğitim anlayışı ile önemli paralellikler taşıdığı değerlendirilmektedir (Efendioğlu ve diğerleri, 2010: 56).

⁹ *Anadolu Mecmuası* ve Anadoluçuluk ile ilgili genel bilgi için bkz. Uçman (1991), Tonga (2011), Dirican (2014), Çalen (2017).

ve pratik arasında denge gözeten, gündelik hayatta işe yarayan, pragmatik bir eğitim olması gerektiği vurgulanmaktadır (Mehmed Emin, 2011: 55-57).

Eğitim felsefesi noktasında, dergide John Dewey'in pragmatik felsefesi ve eğitim anlayışı öne çıkarılmaktadır. Amerikan cumhuriyetçiliği içinde şekillenen pragmatik bir liberalizme denk düşen Dewey felsefesi dergide övülmekte; ülkemizde, Fransız felsefi geleneğinin dışındaki felsefi gelişmelere de kulak kabartılarak, Dewey gibi Amerikalı filozofların çalışmalarına daha yakından ilgi gösterilmesi ve onlardan yararlanılması gerektiği ifade edilmektedir (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 253).

Anadolu Mecmuası'ndaki eğitimle ilgili yazılar incelendiğinde; derginin eğitim felsefesinin, derginin siyasal felsefesiyle karşılıklı bir ilişki ve uyum içerisinde olduğu görülmektedir. Anadolu ve Cumhuriyetçi bir siyasal felsefe, ister istemez, Anadolu halkının zihinsel bağımsızlığa sahip, üretken, aktif bireyler olabilmelerini mümkün kılacak bir eğitim ve terbiyeyi savunmayı gerektirmektedir. Derginin eğitimle ilgili tutumu da tastamam bu çerçevede varlık ve anlam kazanmaktadır.

Anadolu Mecmuası'nda eğitim meselesi ve eğitim politikalarıyla ilgili bir dizi yazı mevcut olup, bu yazılar arasında derginin eğitim ve eğitim politikaları konusundaki görüşlerini karakteristik şekilde yansıttığını düşündüğümüz üç yazıya makalemizde ağırlık verdik. Bu yazılar, Mehmed Emin'in "Anadolu'da Maarif Nasıl Taammüm Edebilir?" (Mehmed Emin, 2011), İrfan Nâbî'nin "Anadolu Cumhuriyetinin Maarif Mefkuresi" (İrfan Nâbî, 2011) ve Ziyaeddin Fahri'nin üç yazılık bir dizi olan "John Dewey Felsefe ve Terbiyesi" (Ziyaeddin Fahri, 2011a, 2011b, 2011c) adlı yazılarıdır.

Mehmed Emin, "Anadolu'da Maarif Nasıl Taammüm Edebilir?" adlı yazısında, Türk halkıyla yakından temas etmemiş olanların, memleketimizde eğitimin yaygınlaşmamasının, halkın okumak ihtiyacını hissetmemesinden kaynaklandığını zannettiklerini, ama gerçeğin hiç de öyle olmadığını dile getirmektedir. Türk halkının kendi sağduyusuyla eğitim ihtiyacını hissettiğini, bu nedenle her türlü zahmete katlanarak okullar açtığını ve açtırmak için girişimde bulunduğunu ifade etmektedir. Çocuğunu okutmayan köylülerin bile okuma yazmanın öneminin farkında olduklarını dile getirmektedir (Mehmed Emin, 2011: 55).

Mehmed Emin, Tanzimattan beri eğitimin yaygınlaşması için hiç çalışma yapılmadığının söylenemeyeceğini; kaymakam, mutasarrıf ve valilerin, gittikleri yerlerde okullarla ilgilendiklerini, bina yaptırdıklarını ve eğitimin yaygınlaşması için çaba harcadıklarını, bununla birlikte bu çabaların hiçbir işe yaramadığını ifade etmektedir. Dahası

işe yaramamakla kalmamış, halk okumak yazmak istediği halde, eğitim faaliyetlerinin kendisi için yararlı olmadığını gördüğü için, eğitim kurumlarının aleyhinde bile olmuştur, demektedir (Mehmed Emin, 2011: 55).

Mehmed Emin, halkın kesinlikle okuyup yazmak istediğini ama takip edilen eğitim usûlünden memnun olmadığını ifade etmektedir: “Halk, yürütülen eğitimi kendi hayatına uygun ve faydalı görmüyor. Fakat nasıl olması lazım geleceğini bilmediği için arzusunu da bittabi müspet olarak ifade eyleyemiyor” (Mehmed Emin, 2011: 55).

Mehmed Emin, halkın eğitim sistemine neden rağbet etmediğini çarpıcı şekilde açıklamaktadır:

“Niçin halk eski maarif sistemine karşı teveccühkâr değildir? (...) Bir kere maarifin istihdam ettiği hocaların kendine lâzım gelen malûmatı veremediğine kanidir. (...) Köylere gönderilen iki nevi hoca vardı. Bunların bir kısmı sarıklı muallimlerdir ki, çocuklara bir şey öğretmediklerini halk biliyor. Fesli hocalar ise ekseriya köylünün hayatına tamamen bigâne oldukları için çocuklara lâzım olan malûmatı vermiyorlar” (Mehmed Emin, 2011: 55).

Yazara göre, geleneksel öğretmenler, modern bilimdeki gelişmelere uzak oldukları için, daha modern öğretmenler ise modern bilimlere yakın olmakla birlikte köylünün hayatına uzak oldukları için köylerde yararlı olamamaktadırlar. Köylülerin sarıklı ve fesli hocalarla ilgili yakınmaları bir köylünün ağzından şu şekilde aktarılmaktadır:

“Sarıklı hoca geldi, çocuklarımıza bir şey öğretmedi. Şehre gittik. Sarıksız hoca istedik. Geldi. Kâğıtları kestirerek tavuk, horoz yaptırdı. ‘-Bunlar ne işe yarar?’ diye sorduk. ‘-Çocuk bu sayede tavuğun şeklini öğrenir.’ diye cevap verdi. Hâlbuki bizim çocukların tavuğu resimden öğrenmeye ihtiyacı var mı? Onu daima gözü önünde görüyor” (Mehmed Emin, 2011: 55).

Sonuç olarak, Mehmed Emin, ülkedeki eğitim tarzını kendi ihtiyaçlarına uzak gördüğü için halkın eğitime uzak durduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte, eğer doğru eğitim usûlleri takip edilebilirse, halkın eğitime pekâlâ şevkle yönelebileceğini iddia etmektedir.

Yazar, köyde ve şehirde aynı eğitim usûllerinin takip edilmesinin ve köylere adapte edilmiş esnek bir eğitim düzeninin geliştirilememesinin bürokratik dar görüşlülükten kaynaklandığını savunmaktadır (Mehmed Emin, 2011: 56). Mehmed Emin ilkokulların temel

amacının, iyi ve üretken vatandaşlar yetiştirilmesine katkı sağlamak olduğuna vurgu yapmaktadır (Mehmed Emin, 2011: 56).

Eğitim talimatnâmelerinin esneklikten yoksun ve köy hayatı için uygunsuz olduğunu ifade eden Mehmed Emin, köy çocukları için tasarlanacak uygun eğitimin köy hayatı ve ekonomisinin gerçekleriyle uyumlu olması gereğine işaret etmektedir (Mehmed Emin, 2011: 56). Mehmed Emin, ilkokul öğretmenlerinin sahip olması gerektiğini ifade ettiği idealizmi, güçlü bir vurguyla “mücâhid mefkûresi” ile eşleştirmektedir (Mehmed Emin, 2011: 56). Yazar, eğitim politikalarında iyi bir planlama ve organizasyon gerçekleştirilememesini ise eğitimde kötü sonuçlar alınmasının başlıca sebebi olarak görmektedir (Mehmed Emin, 2011: 57).

İrfan Nâbî, “Anadolu Cumhuriyetinin Maarif Mefkûresi” adlı yazısında, gerçek demokratik siyaset ile kültür ve eğitim arasında doğrudan bir ilişki olduğunu savunmaktadır:

“Darülfünûn müderrislerinden İsmail Hakkı Bey ‘Demokrasi ve Terbiye’ adlı bir musahabesinde: ‘Demokrasi irfansız olmaz.’ demişti. (...) Halkçılığı kendisine umde ittihaz eden hükûmetlerde halk ve hükûmet birbirinden ayrı değildir. Çünkü cumhuri hükûmetlerde vekiller heyetini intibah eden sultan değil, milletin mebuslarıdır. Mebuslar ise milletin iradesini temsil eden adamlardan ibarettir. Binaenaleyh hükûmetin takip ettiği dâhilî ve hâricî siyasetten milletin her ferdi mesûl demektir. Eğer halkın her biri bu mesûliyeti idrak etmez ise cumhuriyet de yalnız bir unvandan ibaret kalır.” (İrfan Nâbî, 2011: 250).

İrfan Nâbî, yazısında, Anadolu’nun özgürlük ve milli hakimiyete uzak kalmış olmasını, Anadolu’yu Anadolu’luların değil, “müstemlekeliler”in yönetmiş oluşuyla açıklamakta ve çok radikal bir saltanat eleştirisi ortaya koymaktadır” (İrfan Nâbî, 2011: 250-251). Yazar, istibdatçı ve Meşrutiyetçilerin bütün amaçlarının Anadolu’yu istedikleri gibi kullanmak ve sömürmek olduğunu, bunun için de Anadolu’yu kasten eğitimsiz bıraktıklarını iddia etmektedir (İrfan Nâbî, 2011: 251).

İrfan Nâbî, müstemlekelilerin kendi politik emelleri için Anadolu’yu eğitimsiz bırakarak manipüle ettiğini ve Anadolu’yu uzun süre zincirler altında tutmaya muvaffak olduklarını savunmaktadır (İrfan Nâbî, 2011: 251). İrfan Nâbî’ye göre, Anadolu milleti, esaret zincirini 23 Nisan 1920’de kırmış ve nihayet kendi adına bağımsız şekilde çalışmanın önemini kavramıştır (İrfan Nâbî, 2011: 251).

İrfan Nâbî, yüzyıllarca sürdüğünü iddia ettiği müstemleke anlayışını tersyüz etmek ve Anadolu'yu topyekûn kurtarabilmek için, Anadolu Cumhuriyetinin eğitim mefkûresini Anadolu'ya bir bakış açısı ve duyarlılık temelinde tanımlamaktadır:

“Bunun için de şimdiye kadar maarif kapılarından bin türlü vesilelerle uzaklaştırılan Anadolu çocuğunu okutmak, tam manasıyla okutmak... İşte Anadolu cumhuriyetinin maarifte takip edeceği yegâne mefkûre!” (İrfan Nâbî, 2011: 252).

Sonuç olarak İrfan Nâbî; yazısında, eğitim davasını Osmanlı döneminde geri bırakılmış Anadolu'nun silkinip kendine gelmesi bağlamında ele almaktadır, nitekim sultanlık baskısıyla yüzyıllarca sindirilen Anadolu'ların, Cumhuriyetin özgür ve bağımsız birer vatandaşı olabilmeleri için eğitimin kesinlikle vazgeçilmez bir gereklilik olduğunu, Anadolu'ya ve halkçı bir tonla vurgulamaktadır.

Ziyaeddin Fahri ise, “John Dewey Felsefe ve Terbiyesi” adlı yazısında, John Dewey'in felsefesini, özellikle eğitim bağlamında tanıtmakta ve değerlendirmektedir. Yazısında, Ziyaeddin Fahri, savaşların yorucu, ezici yıllarından sonra ülkemizin yeni bir dönemi idrak ettiğini ve bu parlak dönemin ilelebet sürmesi için memleketin ateşli bir ihtiyaç içinde irfan nuruna doğru koştuğunu ifade etmektedir. Yazar, bu bağlamda eğitim politikalarına yön verenlerin, ülkeyi refah ve mutluluğa ulaştırmak için çalıştıklarını, bu çalışmaların, askerî zaferden sonra bir “fikir zaferi”ne de ülkeyi ulaştıracağına inandığını ifade etmektedir (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 253).

Bu bağlamda, ününden ziyade uzmanlığına güvenilerek seçildiğine inandığını söylediği Amerikalı eğitim filozofu ve pedagog John Dewey'in ülkemize gelişi Ziyaeddin Fahri tarafından heyecanla duyurulmaktadır (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 253). Ziyaeddin Fahri, ülkemizde John Dewey'e neden çok az ilgi gösterildiğini, felsefede Fransa'ya aşırı bağımlı hale gelmiş olmamız ve Fransa dışındaki ülkelerde yapılanları göremeyişimiz ile temellendirmektedir (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 253). Yazar, John Dewey'in, dünyadaki iki büyük felsefi gelenekten birini temsil ettiğini belirtmektedir:

“Asrî fikir ve felsefe âleminde eser ve tesirleri mevzubahis olan belli başlı iki felsefi istikamet görülmektedir. Bu iki istikametten birisini Fransa'da Bergsonizm, diğerini Amerika'da pragmatizm temsil ediyor” (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 254-255).

Ziyaeddin Fahri, felsefi akım olarak Dewey'in de içinde yer aldığı pragmatizmi, Türkçe'deki ilgili literatür ve bağlamı gözeterek şöyle tanımlamaktadır:

“Her felsefî meslek isminden olduğu gibi pragmatizm isminden de işaret ettiği felsefenin mahiyetini anlayabiliriz. Pragma eski Yunancada ‘iş’, ‘fiil’, ‘amel’ manasına idi. Türkçeye tercüme etmek lazım gelse ‘zihniye’, ‘ihyasiye’ gibi tabirlere kıyasen ‘ameliye’ demeliğimiz lâzımdır. Filhakika pragmatizm de felsefî manasıyla ‘felsefe-i amelî’ demektir” (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 255).

Akılcılığın, soyut gerçekler üzerinden tekliğe varmaya; gözlemciliğin ise gözlemler üzerinden tikelleri anlamaya yöneldiğini söyleyen Ziyaeddin Fahri, gerçek hayatta tikellerin çoğulluk (kesret) sergilediğini söylemektedir (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 256). Ne var ki bu çoğulluk, kendisine “gözlemci” (ampirist) diyenlerin kabul etmeye hazır olduklarının çok ötesinde bir genişliktedir. Bu bağlamda yazıda, hayatın maddi, psikolojik, mistik, estetik bütün boyutlarını ayrımsızca kabul eden bir genişlik ancak pragmatizm ile mümkün olabilir, denilmektedir (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 256-257).

Pragmatizm; akılcılar, deneyciler ve pragmatistler arasında aşağıda ortaya konulan karşılaştırma zemininde; akılcılık ve gözlemciliği birleştiren, esnek, pratik, insani yaşantılarımızın türlü boyutlarını sentezleyen bir felsefe olarak okurların dikkatine sunulmaktadır:

“Akliyeciler [akılcılar] dinî mesâili mücerred [soyut] mefhumların çerçevesi içine sokarlar, ihtibâriyeciler [deneyciler] yalnız havâssa [duyulara], havâssın hükümlerine riayet ederler ve tabiatıyla dine karşı muhasım [düşman] bir vaziyet alırlar. Pragmatistler ise hem mantıkî, mücerred mefhumları hem de en müşahhas [somut] tecrübeleri kabul ederler. Bunların mülâhazası daima netice itibariyledir.” (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 259).

Hakikatin, bir fikrin gerçeğe uygunluğu olarak tanımlanması; hakikatin *a priori* değil, *a posteriori* bir gerçeklik olarak görüldüğünü gösterir. Böylelikle hakikat, ancak uygulamalar içinde belirip somutlaşan, belli bir zaman ve mekândaki toplum gerçekliğinden başka bir şey değildir. Bu bağlamda yazar, pragmatik terbiyenin hangi esasa dayanması gerektiğini şu şekilde açıklamaktadır: “Âşikârdır ki, pragmatik terbiye hayat ve cemiyet esasına göre hatt-ı hareketini tanzim edecektir” (Ziyaeddin Fahri, 2011b: 287).

Ziyaeddin Fahri, Dewey’in eğitim anlayışının birey ile toplum hayatını birleştirdiğine vurgu yapmaktadır (Ziyaeddin Fahri, 2011b: 287-288). Kanaatimizce, bireycilikle toplumculuğun birleştirilmek istendiği bu yaklaşım şekli, her ne kadar Dewey’de sola dönük

bir “liberalizm” bağlamında ifade edilmiş ise de, daha otoriter kolektivizm biçimlerine de, pragmatizm noktasında, ilham kaynağı olabilir.¹⁰

Yazıda, Dewey’in hayata ve elle üretime öncelik veren eğitim anlayışı, Ziyaeddin Fahri tarafından, “tecrübe merkezli” bir eğitim olarak karakterize edilmektedir:

“Dewey mektebi el işi atölyesi yapmak istiyor. Yalnız burada el işine verilen manayı unutmamalıdır. Tarih tedrisatını bile el işi şeklinde veren bir terbiyeciyeye göre bu mana her hâlde vehleten zannedilebileceği gibi dar bir mefhum olmamalıdır. Dewey’in nazarında el işi, bütün bir hayattır. (...) Çocuğun tekevvünü bu suretle inkişaf ve tekemmülüne hâdim levâzım ve anâsırı kendisinde taşıyan bir muhit içinde vâki olursa hayat ve cemiyet nokta-i nazarından terbiyeden beklenen azamî gaye istihsal edilmiş demektir” (Ziyaeddin Fahri, 2011b: 289).

“Okulu el işi atölyesi yapmak”, “tarih eğitimini bile el işi şeklinde vermek” gibi yaklaşımlar, burada akla ister istemez Köy Enstitülerini getirmektedir. Nitekim Köy Enstitülerinde de uygulamaya dönük, pratik bir eğitim anlayışı egemen kılınmak istenmiştir.¹¹

Modernitenin beraberinde getirdiği yeni hayat ve ‘iş bölümü’, yeni bir eğitimi gerektirdiği halde, eğitimin eskide kalışı, Dewey’e atıfla, yazar tarafından eleştirilmektedir (Ziyaeddin Fahri, 2011b: 290). Eğitim kurumlarının hayatın gerisinde kalışına isyan etmiş olan Dewey’in, eğitim kurumlarını, dayanışma ve işbirliği temelinde kurgulanan modern hayatın küçük ölçekteki bir “prototipi” yapma arzusunu; bir başka deyişle, okul ile toplumun, birbirini “aynalayacak” bir pedagojik/sosyolojik ilişki içerisinde olması gerektiği görüşünü, Ziyaeddin Fahri şu şekilde ifade etmektedir:

“Cemiyette bugün tesanüt, teaviün, iş bölümü... var. Mektepte de aynı şeyler yaşamalıdır. Cemiyette içtimaî bir nizâm, ferdî arzularından üstün menevî bir inzibat var. Mektepte de böyle umûmî bir velâyet ve canlı bir intizam müesses olmalıdır. Hulâsa ‘mektep bu suretle ufak bir cemaat enmûzeci, bir cemiyet-i rüşeymî olur. Mükemmel terbiye usûllerini aleddevam tevlîd eden esas da bundan ibarettir” (Ziyaeddin Fahri, 2011c: 326).

10 John Dewey; büyük oranda liberalizmin içinde kalarak, sosyal adaletçi görüşler ifade etmesi noktasında, genellikle “liberal sosyalist” ya da “Refah Devleti savunucusu” olarak kabul edilmektedir (Bu konuda bkz. Hodges, 1963: 450). John Dewey’in bireyle toplumu, liberalizmle sosyalizmi birbirine katıştırmak isteyen anlayışı, *Anadolu Mecmuası*’nın yanı sıra; içerik ve bağlamı ciddi şekilde değişerek de olsa, Kemalizmi de etkilemiş olabilir.

¹¹ Köy Enstitüleriyle ilgili genel bilgi için bkz. Öztürk (2018).

Ziyaeddin Fahri, Dewey'e atıfla, demokratik kültürün gerektirdiği eşitlikçilik ve katılım gibi unsurların okulda yeşertilebileceğine ve bu bağlamda okulların hükümet karşısında belli bir bağımsızlığı olması gerektiğine vurgu yapmaktadır (Ziyaeddin Fahri, 2011c: 327).

Ziyaeddin Fahri'ye göre, Dewey'in pragmatist felsefesine ülkemizde gösterilen ilgi, esas itibariyle bu felsefenin yaşamı ve toplumu pratik bir şekilde yansıtabilme kabiliyetinden kaynaklanmaktadır; bununla birlikte bu sistem hata ve noksanlardan tamamen uzakmış gibi de görülmemelidir:

“...Dewey'in çocuk, mektep, cemiyet denen mevcutlarla aralarındaki münasebetlere dair terbiyevî sistemindeki (...) fikirlerin bütün kıymeti tekrar edelim ki, hayata ve cemiyete ma'kes olmasındadır. (...) Dewey nazariyesinin, daha doğrusu alelumûm pragmatik felsefe ve terbiyenin bilhassa memleketimizin zihni ve içtimai vaziyeti karşısında itiraz edilebilecek bazı noktalar olabilir. Fakat şu noktayı gözden kaçırmamak lâzımdır. Felsefesiyle, ahlâkı ile, terbiyesi ile bütün pragmatizm kuvvetli tesirler ve menfi cereyanlar mecmuasına müteveccih bir aks-i tesir, bir aks-i ameldir. Atfedilecek hata ve noksanlar ise her reaksiyon amelîyesi için tabii ve içtinabi nâ-kabil şeylerdir” (Ziyaeddin Fahri, 2011c: 327-328).

Dewey'in sisteminin olumlu yönlerine yukarıda işaret edilirken, uyarıcı bir mahiyette dile getirilen, herhangi bir hata ve noksanı olmayan hiçbir sistemin olamayacağı önermesi, esas itibariyle pragmatizmin esnek/parçalı dünya görüşüyle uyumlu, onu tasdik eden bir önermedir. Sonuçta, Ziyaeddin Fahri'nin; hayatın somut gerçeklerine ve toplumun ihtiyaçlarına yönelik, aksiyoner ve esnek bir kavrayış biçimi olan Pragmatizmi, yeni kurulan rejim için uygun bir felsefi/politik seçenek olarak dikkatlere sunduğu görülmektedir.

Sonuç

Anadolu Mecmuası dergisinde eğitimin siyasetten ve siyasal ideallerden ayrı görülmediği, bunlarla organik bir bütünlük içinde düşünüldüğü görülmektedir. Eğitimle demokrasi arasında güçlü bağlar kuran John Dewey'e atıfla, dergide eğitim kurumlarının pratik/pragmatik, üretime yönelik, toplum değerlerini ve vatandaşlık erdemlerini destekleyen bir doğrultuda olması gerektiği vurgulanmaktadır.

Türkiye'deki eğitim politikalarının yanlış olduğu vurgulanan dergide, sarıklı hocalar, moderniteden uzak oluşları ve halka bir şey öğretmemeleri açısından, fesli hocalar ise modern usûllere yakın olmakla birlikte köy hayatına uzak olmaları noktasında eleştirilmektedir.

Eğitimde hangi derslerin verileceği kadar, bu derslerin pratik ve işe yarar şekilde, üretime katkı sağlayacak bir tarzda verilmesi gerektiği, bunun da doğru yaklaşıma sahip, nitelikli öğretmenlerin yetiştirilmesiyle mümkün olabileceği vurgulanmaktadır (Mehmed Emin, 2011: 56).

Dergide, eğitim talimatnâmelerinin bürokratik darlığının dışına çıkamayan idarecilerin, köydeki eğitimle şehirdeki eğitimi aynı mevzuat ve uygulamalarla yürütmeye çalıştıkları, bunun ise çok yanlış olduğu vurgulanmaktadır. Köydeki çocukların, tarım faaliyetlerinde ailelerine yardım etmelerinin önünde engel oluşturmayacak ve o arada eğitimlerine de devam edebilmelerine imkân verecek bir eğitim yılı tasarlanması gerektiği görüşü, dergide en çok dikkat çeken görüşlerin başında gelmektedir (Mehmed Emin, 2011: 56). Dergide köyün ihtiyaçlarıyla ve üretim şekilleriyle uyumlu, modern, pratik bir eğitim verilmesi gerektiği görüşü, daha sonra uygulanacak Köy Enstitülerine fikir düzeyinde kaynaklık etmiş olabilir.¹² Nitekim Köy Enstitüleri de bizzat köyün ihtiyaçlarına uygun bir eğitim sunabilme iddiası ile ortaya konulmuş bir projedir.

*Anadolu Mecmuası'*nda, eğitime Cumhuriyetçilik ve Anadoluçuluk bağlamında yaklaşıldığı gözlenmiştir. Dergide, yüzyıllarca Osmanlı idaresinin halkı, kontrol edebilmek ve sömürebilmek için cahil bıraktığı; bu kötü kaderden sıyrılabilmesi için halkın acilen cehaletten kurtarılıp bilinçli vatandaşlar haline getirilmesi gerektiği görüşü öne çıkarken, Anadolu'nun kendi kaderini kendi eline alabilmesi için, halkın bilincini uyandırabilecek ve onun ihtiyaçlarının giderilmesine öncelik verecek, yerli (Anadolucu) bir eğitim modelinin tasarlanması gerektiği vurgulanmaktadır (İrfan Nâbî, 2011: 250-252).

Son olarak, Fransız tarzı rasyonalist eğitim anlayışı dergide eleştirilmekte, onun yerine Amerikan tarzı ampirist/deneyci/pragmatik bir eğitimin egemen kılınması gerektiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda pragmatist filozof John Dewey'in Amerikan Cumhuriyetçiliği bağlamında geliştirdiği eğitim ve terbiye felsefesi, Anadolu Cumhuriyeti için uygun bir seçenek olarak önerilmekte; bu tarz bir eğitim felsefesinin, Cumhuriyetin ihtiyaçlarını karşılayabilecek vasıftaki vatandaşların yetiştirilmesi adına en pratik anlayış olacağı ifade edilmektedir. Nitekim eğitim politikalarını yerinde görüp önerilerini paylaşmak üzere Türkiye'ye 'bakan danışmanı' sıfatıyla gelen John Dewey'in ülkemizde bulunuşundan fevkalade büyük bir övgü ve heyecanla söz edilmektedir (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 253).

¹² Bu konuda bkz. Efendioğlu ve diğerleri, 2010: 56-60.

Makalemizde ortaya çıkan veriler çerçevesinde genel bir değerlendirme yapıldığında; siyasal/egitsel felsefe düzeyinde, *Anadolu Mecmuası* dergisindeki yazılardaki eğitim zihniyetine ve eğitim politikası önerilerine yön veren başlıca değerlerin, “Cumhuriyetçilik”, “Anadoluculuk” ve “Pragmatizm” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bahsi geçen bu üç değer ile Kemalizm arasında kurulabilecek olası bağlantılar konusunda başka araştırmalara belki yol gösterebilecek çok kısa bir yorumla makaleyi bitirmek istiyoruz. Siyasal felsefe düzeyinde Dewey’in demokrasiye (sol-liberal ya da liberal sosyalist) yaklaşımının, Kemalizmin “otoriter” yaklaşımından temelde farklı olması gibi esaslı farklar bir an için bir yana bırakılırsa; yukarıda söz konusu ettiğimiz üç değer; Kemalizmin doktriner olmayan, “pragmatik” Cumhuriyet siyasalarıyla bazı noktalarda örtüşüyor olabileceği iddia edilebilir. Ne var ki kurulabilecek böyle bir bağlantının, kanaatimizce hem kaynaklar hem de politikalar noktasında daha yakından ve ayrıntılı şekilde araştırılması gerekir ve bu yönüyle de ancak başka bir makalenin konusu olabilir.

Kaynakça

- Alver, K. (2001). Anadoluculuk ve Hilmi Ziya Ülken. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 133-138.
- Anadolu Mecmuası. (2011). (Haz. Arslan Tekin, Ahmet Zeki İzgöer), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Balcı, E. (2020). *Türkiye’de Eğitim Politikaları (1923-1980)*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çalen, M. K. (2017). Anadolucu Tarih Tasavvuru: Yeni Vatan, Yeni Tarih, Yeni Millet. *Turkish History Education Journal*, 6(1), 75-99.
- Dewey, J. (1938). *Experience and Education*, New York: Macmillan Company.
- (1939). *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, İstanbul: Devlet Basımevi.
- (1966). *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*, New York: The Free Press.
- Dirican, R. (2014). Anadolu Mecmuası’nın Türk Düşünce Hayatı Açısından Değerlendirilmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 25-I , 387-398.

- Efendioğlu, A., Berkant, H.G., Arslantaş, Ö. (2010). *John Dewey'in Türk Maarifi Hakkındaki Raporu ve Türk Eğitim Sistemi*. 1. Ulusal Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi Tam Metinler, 13-15 Mayıs 2010 (Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi ve Epöder işbirliğiyle), s. 54-60.
- Göktaş, Y. (2009). Modern Eğitim Kurumlarının Batılılaşma Dönemindeki Gelişimi (1700–1900). *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 0(22), 11-25.
- Hodges, D. C. (1963). Liberal Socialism: On the Horns of a Dilemma. *The American Journal of Economics and Sociology*, 22(4), 449-462.
- İrfan Nâbî (2011). Anadolu Cumhuriyetinin Maarif Mefkûresi. *Anadolu Mecmuası*, 1(6), 250-252.
- Kaya, F. (2019). Yorumsamacı Yaklaşımda Anlama Kavramının Önemi ve Pozitivizm Eleştirisi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(22), 271-280.
- Köylü, M. (2019). Mustafa Kemal Atatürk'ün Ulus Devleti, Egemenlik ve Bağımsızlık Anlayışına Fransız İhtilali Fikir Akımlarının Etkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(1), 116-130.
- Legg, C., Hookway, C. (2021). Pragmatism. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2021 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2021/entries/pragmatism/> (Erişim Tarihi 29.12.2021).
- Markie, P., Marina, F. (2021). Rationalism vs. Empiricism. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2021 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/rationalism-empiricism/> (Erişim Tarihi 29.12.2021).
- McDermott, J. J. (1981). *The Philosophy of John Dewey*, Chicago: University of Chicago Press.
- Mehmed Emin (2011). Anadolu'da Maarif Nasıl Taammüm Edebilir?. *Anadolu Mecmuası*, 1(2), 55-57.
- Öztürk, E. (2018). *Köy Enstitüleri*, Ankara: Gece Kitaplığı.
- Sekin, S. (2008). Türkiye'de Ezberci Öğretim ve Nedenleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0(18), 211-221.

Tonga, N. (2011). “Anadolu Mecmuası (1924-1925) ve Anadoluçuluk Fikri Üzerine Bir İnceleme”. *Türk Yurdu*, 31(285), 138-141.

Uçman, A. (1991). “Anadolu Mecmuası”. *TDVİA içinde*. (Cilt 3, 144-145). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ziyaeddin Fahri (2011a). John Dewey Felsefe ve Terbiyesi. *Anadolu Mecmuası*, 1(6), 253-259.

----- (2011b). John Dewey Felsefe ve Terbiyesi 2. *Anadolu Mecmuası*, 1(7), 286-290.

----- (2011c). John Dewey Felsefe ve Terbiyesi 3. *Anadolu Mecmuası*, 1(8), 326-328.